

2008/1-2 (januari - juni)

- **Exotische waterschildpadden: meer dan Roodwangen alleen!**
- **Amfibieën en reptielen: alweer te vroeg wakker**
- **Verkoop Stierkikkers nog steeds mogelijk in België**
- **Nederland telt haar amfibieën**
- **Speciale DNA-test op chytride schimmelinfectie in Nederland en België beschikbaar**
- **'Groene kikkers' zijn echte carnivoren**
- **Nesttrouw bij Europese Moerasschildpad**
- **Wilde Eend eet kikker**
- **Amfibieën en reptielen in beslag genomen**
- **Voor u gelezen...**
- **8^e Herpetologische Studiedag**

Exotische waterschildpadden: meer dan Roodwangen alleen!

Velen hebben al waterschildpadden gespot in Vlaamse wateren. Doorgaans gaat het om Roodwangschildpadden (*Trachemys scripta elegans*). Deze soort werd tot eind 2001 massaal in Europa geïmporteerd maar door de EG Verordening 338/97 van 9 december 1996 werd de handel in Roodwangen gereguleerd. Sinds 22 december 1997 is de invoer van Roodwangschildpadden in de Europese Unie dan ook verboden. Maar inmiddels was het kwaad al geschied. Heel wat 'baby-schildpadjes' die in de jaren daarvoor in dierenpeciaalzaken, dierenmarkten of kermis en markten werden verkocht, groeiden uit tot volwassen en bijtgrage schildpadden die te groot werden voor hun plastic bakje of aquarium. Noodgedwongen dropten de eigenaars ze dan maar in de natuur. Gevolg: tijdens de zomermaanden kan men heel wat van deze dieren zien zonnen langs de oevers van rivieren, park- en visvijvers.

Het natuurlijk verspreidingsgebied van de Roodwangschildpad situeert zich voor een groot deel in het Mississippi bekken. In ons (relatief koud) Atlantisch klimaat kan de soort zich voornamelijk niet voortplanten. Ze zetten in de late lente of vroege zomer wel regelmatig eieren af maar deze komen nooit tot ontwikkeling omdat de grondtemperatuur te laag is. Bovendien blijken veel eieren onbevrukt. De Noord-Amerikaanse waterschildpadden slijten hier hun verder leven in suboptimale omstandigheden waardoor er elk jaar na de winterperiode een aantal sterft. Maar het aantal Roodwangen dat in de natuur werd of wordt gedumpt, is hoog. Zo hoog dat de soort nu wat overal in Vlaanderen kan worden waargenomen.

De 'Turtle-farms' in het zuiden van de Verenigde Staten bleven echter na het importverbod niet bij de pakken zitten en begonnen andere 'commerciële waterschildpadden' te kweken en te exporteren die niet onder het invoerverbod vielen: Geelbuikschildpad (*Trachemys scripta scripta*), Geelwangschildpad (*Trachemys scripta troostii*) en Mississippi Zaagrug (*Graptemys pseudogeographica kohnii*) gaan nu vlot over de toonbank. Wellicht worden er daarnaast nog een aantal andere soorten in kleiner aantallen verscheept zoals de 'painted turtles' (*Chrysemys* spp.) en mogelijk ook andere zaagruggen zoals de 'Midland Sawback' (*Graptemys p. pseudogeographica*). Hun aantal is - in vergelijking met de drie eerst genoemden - echter te verwaarlozen. In de praktijk hebben dus vooral Geelbuik, Geelwang en Mississippi Zaagrug de commerciële plaats van Roodwangen ingenomen in dierspeciaalzaken of vijvercentra.

Gevolg: verwacht je maar gauw aan één van deze exoten in de Vlaamse wateren. Vandaar dat we op onze veldmedewerkers een beroep willen doen om uit te maken in hoeverre de Roodwangen in de nabije toekomst zullen worden vervangen door deze nieuwe soorten. De Noord-Amerikaanse schildpadden zijn (zeker met behulp van een verrekijker) relatief gemakkelijk van elkaar te onderscheiden. Zeg dus niet meer zomaar 'Roodwang' tegen elke waterschildpad die je in Vlaanderen ziet maar probeer na te gaan of het om geen andere yankie gaat.

Waarop moet je letten? Roodwangschildpad is duidelijk van de twee andere taxa te onderscheiden door de aanwezigheid van een rode streep net boven de slaapstreek en achter het oog (fig. 1, boven). De soort heeft een ongekiel, vrij glad schild. Geelbuikschildpad en Geelwangschildpad zijn iets moeilijker van elkaar te onderscheiden maar met wat gevoel voor detail, lukt het best. Bij de Geelbuikschildpad maken de in de lengte verlopende (donkere) strepen aan beide zijden van de kop een bocht waartussen achter het oog een gele postorbitale S-vormige vlek op de wangen wordt gevormd (fig. 1, midden). Het schild is relatief kort en breder dan dat van Roodwang. Bij de Geelwangschildpad maken de donkere strepen aan de zijkant van de kop geen bocht waardoor de gele postorbitale vlek achter het oog wordt omgevormd tot een in de lengte verlopende streep. Een Geelwang kan dan ook best worden beschreven als een Geelbuik zonder gele S- vormige vlek of als een Roodwang met een gele streep. Geelwangen hebben vaak meer oogvormige vlekken op de schilden van de carapax. Oudere mannetjes van de drie taxa worden soms melanistisch en zijn dan moeilijk van elkaar te onderscheiden. Deze

Fig. 1. Van boven naar onder: Roodwang, Geelbuik en Mississippi Zaagrug (foto's Robert Jooris)

melanistische vorm wordt echter in Vlaanderen zelden of nooit gezien. Gelet op het groter areaal van de Geelbuik worden er uiteraard meer van deze ondersoort ingevoerd. Aandachtspunt: kruisingen tussen de ondersoorten met intermediaire kenmerken als gevolg.

Ook de Mississippi Zaagrug wordt recent ingevoerd. Deze soort is gemakkelijk te herkennen aan de hoge donkere tuberkels (fig. 1, onder) op de centrale kiel van de carapax, de vrij grote kop, de mooie buiktekening van de juveniele dieren en de gele en vrij lange gebogen streep die bovenaan de kop van het dier begint en tot onder het oog doorloopt zodat alle andere vanuit de nek verlopende strepen afgeblokt worden. Verwarring met de Midland Zaagrug is wel mogelijk maar bij deze soort is de gele streep achter het oog minder goed ontwikkeld en verlopen sommige nekstrepen voorwaarts door tot de snuit.

Literatuur

Carr A., 1952. *Handbook of Turtles. The Turtles of the United States, Canada, and Baja California.* Cornell University, Ithaca, New York.

Amfibieën en reptielen: alweer te vroeg wakker!

Een opmerkelijk rijtje van 'vroegse vogels':

11 en 17 januari : Gewone Pad, Bruine Kikker en een aantal watersalamanders zijn actief langsheen de Kwarikweg te Kallo (Nancy Pauwels).

18 januari: een superzachte (13° C) nacht en stormachtige weersomstandigheden. In Duffel en Sint-Katelijne-Waver worden migrerende Gewone Padden waargenomen. Ook de eerste verkeersslachtoffers worden gemeld. Een Bruine Kikker en een Kleine Watersalamander worden ook gespot (Johan Asselberghs). Te Zelem (Halen) worden eveneens trekbewegingen van Gewone Pad genoteerd (Jan Kenens).

19 januari: 47 Gewone Padden op stap in het Leen te Eeklo (Filip Van den Bossche).

20 januari: in een tuinvijver te Kruiseke worden meer dan 50 Kleine Watersalamanders gesignaleerd. Enkele mannetjes zijn al aan het baltsen. Ook present: vier Kamsalamanders (zonder kam) en een mannetje Alpenwatersalamander. Alle Kleine Watersalamanders zien er vrij mager uit, typisch voor salamanders in de vroege lente. In een aangrenzende tuinvijver is er eveneens volop activiteit van Kleine Watersalamanders (Stefaan Parreyn). In Merelbeke hetzelfde verhaal: 84 watersalamanders (Dominique Verbelen). In de Loerstraat te Helchteren wordt activiteit van Gewone Pad, Bruine Kikker en

Fig. 2. Ongewone liefdestafereeltjes: hebben sommige amfibieën door de zachte winter elke zin voor realiteit verloren? Amplexus van Gewone Pad met Vuursalamander in de omgeving van Huy (foto Libion) en van Gewone Pad met Bastaardkikker te Lichtervelde (foto Dries Follebout)

Kleine Watersalamander opgemerkt (Rudi Beerten) en te Putte (Schaapstraat en Kruisstraat) van Gewone Pad en ook hier al de eerste verkeersslachtoffers (Peter Hendrickx).

21 januari: 108 migrerende salamanders (enkel Kleine Watersalamander en Alpenwatersalamander) in de Liedermeerswijk te Merelbeke (Nick de Meulemeester).

6 februari: 31 Alpenwatersalamanders, 1 Kamsalamander, 26 Kleine Watersalamanders en een Gewone Pad kruipen over het asfalt aan de Katteputten te Ieper (Erwin Verfaillie).

In januari tot en met 19 februari worden in de Hoge Fronten te Maastricht 185 waarnemingen genoteerd van zonnende en foeragerende Muurhagedissen (Alex Kloor).

23 februari: twee zonnende mannetjes Gewone Adder in de vallei van de Lesse. Een zeer vroege waarneming voor deze regio (Eric Graitson).

25 februari: baltsende Kleine Watersalamanders in de Hoge Fronten te Maastricht (Alex Kloor), een legsel van de Bruine Kikker te Bunde, Nederland (Huub Machiels) en een roepkoor van een 150-tal Heikikkers op een paaipplaats in het Vlaams Natuurreservaat Hoe Bergen-Ekstergoor. Twee dagen nadien was de paaractiviteit al voorbij (Luc Van Assche).

27 februari: 43 eiklommen van de Bruine Kikker in de Meertens en Groeve Blom (Alex Kloor).

28 februari: een zonnend mannetje Hazelworm in de Lage Fronten te Maastricht (Alex Kloor).

3 maart: om 14:00: een zonnende Ringslang te Sart Tilman, Luik (Eric Graitson).

Verkoop Stierkikkers nog steeds mogelijk in België!

De import van Stierkikker (*Lithobates catesbeianus*) (fig. 3) in de Europese Gemeenschap is sinds 22 december 1997 verboden (EG Verordening 338/97 van de Raad van 9 december 1997). Deze soort werd samen met Roodwangschildpad (*Trachemys scripta elegans*) op bijlage B geplaatst en de invoer werd verboden omdat ze een ecologische bedreiging kunnen betekenen voor de inheemse fauna. Maar het invoerverbod kwam voor ons land helaas te laat. In tegenstelling tot de Roodwangschildpad slaagt de Stierkikker er wel in om reproductieve populaties te vormen en zich als pestsoort te manifesteren. In vier regio's in Vlaanderen werd intussen al voortplanting vastgesteld. Sommige populaties tellen duizenden individuen, in alle groeistadia (Jooris, 2005). Volgens de laatste waarnemingen blijkt de soort zich in de vallei van de Grote Nete ook verder westwaarts te verspreiden.

Larven van Stierkikker werden in het verleden vrij vaak verkocht in vijvercentra. De laatste jaren was de verkoop ervan echter fel verminderd. Op 15 mei 2008 ontving de redactie van de Hyla-flits echter een mail van onze collega's van Natagora. Op de website van Kapaza werden Stierkikkers te koop aangeboden te Grobbendonk in de volgende advertentie. 'Brulkikkerlarven (Stierkikker,

Fig. 3. Stierkikker (*Lithobates catesbeianus*)
(foto Hugo Willocx)

Rana catesbeiana) te koop, verschillende groottes (1 en 2 jaar oud), van 1 euro tot 3,5 euro per stuk. Kikkervissen met achterpoten 5 euro. Maken niet zo veel kabaal als overal gezegd wordt.

Heel mooi aan de vijver. Wel zorgen dat ze niet kunnen ontsnappen want ze mogen niet in de natuur geraken. De volwassen kikker wordt tot 25 cm groot en eet vogels, goudvissen en andere dieren die in zijn bek passen. Een omheinde en overkapte vijver is dus nodig om deze dieren te houden. Nooit laten ontsnappen of loslaten'. Naam en telefoon van de adverteerder stonden vermeld. Inmiddels is de advertentie van de website van Kapaza verdwenen.

De Federale Politie, dienst Leefmilieu werd hiervan door de redactie op de hoogte gebracht. Tevergeefs. Uit hun antwoord bleek dat Stierkikker, net zoals Roodwangschildpad (die momenteel aan 50 euro/stuk worden verkocht, n.v.d.r.) op het grondgebied van de Europese Gemeenschap nog altijd mogen worden verkocht. In de praktijk komt het er op neer dat men dieren in diverse Europese landen in de natuur wegvangt om ze elders te koop aan te bieden met nieuwe verspreidingshaarden als gevolg. Natuurpunt heeft een rapport opgesteld waarin deze praktijken aan de kaak worden gesteld. Dit document werd bezorgd zowel aan de Federale Minister als de Vlaamse Minister van Leefmilieu, helaas zonder gevolg. Het vrije handelsakkoord (dat eveneens de handel van planten en dieren regelt) blijkt een onoverkomelijke barrière.

Ironisch genoeg financiert de Europese Gemeenschap in ons land een project voor de bestrijding van de Stierkikker in Vlaanderen. Als pilootproject werd geopteerd voor de vallei van de Mark in Hoogstraten Maar dit wordt dus dweilen met de kraan open! Wat baat het om bestaande pesthaarden te bestrijden als verkoop in de handel nog steeds niet aan banden kan worden gelegd? Hoog tijd dus dat Europa of de wetgevende instanties van de diverse lidstaten eindelijk werk maken om de verkoop van alle exotische kikkers die zich in de vrije natuur kunnen handhaven, aan banden te leggen. Hopelijk staat gauw een snugger politicus op om deze situatie opnieuw op de agenda te plaatsen en te ijveren voor een sluitende en gestroomlijnde wetgeving.

Literatuur

Jooris R., 2005. *De Stierkikker in Vlaanderen. Nieuwe inzichten in verspreiding, foerageergedrag en voortplanting. Natuur.focus*, 4(4): 128-136

Nederland telt haar amfibieën!

Richard Struijk (RAVON), Henk Zwartepoorte (NVD) en Elvira Werkman (RAVON)

2008 werd wereldwijd uitgeroepen tot het 'Jaar van de Kikker'. Amfibieën vormen een diergroep die al meer dan 360 miljoen jaar op aarde leeft. Er zijn bijna 6.000 soorten kikkers, padden, salamanders en wormsalamanders beschreven; 16 hiervan komen ook in Nederland voor. Het komende jaar besteden alle Nederlandse dierentuinen - georganiseerd in de Nederlandse Vereniging van Dierentuinen (NVD) - ruim aandacht aan wat wereldwijd de amfibieëncrisis wordt genoemd: de achteruitgang en het verlies van soorten door diverse problemen. Samen met de Stichting Reptielen Amfibieën Vissen Onderzoek Nederland (RAVON) en de KNNV wordt aandacht besteed aan de Nederlandse kikkers, padden en salamanders. Op 24 en 25 mei werd een heus Plonzenweekeinde georganiseerd, waarin iedereen werd uitgenodigd in zijn/haar omgeving kikkers te gaan tellen. De Nederlandse tegenhanger van het laagdrempelige Vlaamse project 'Kijk, een kikker!'.

Wat is het probleem? De laatste jaren verdwenen wereldwijd 120 amfibiesoorten uit de natuur en er lijkt geen eind aan te komen. Grootste bedreigingen: verlies van leefgebied, klimaatverandering, menselijke consumptie (kikkerbilletjes!) en internationale handel. Recent probleem: de agressieve chytride schimmel (fig. 4) die amfibiepopulaties wereldwijd enorme klappen toebrengt. De besmetting werd voor het eerst ontdekt in 1998 in Panama en Australië. De verspreiding van de

schimmel over de continenten is grillig, de manier van verspreiden divers: door de lucht, via het water of door onderling contact in de natuur.

En in Nederland? In Nederland komen zes kikkersoorten voor. Het aantal kikkers is in de afgelopen eeuw flink achteruit gegaan. Voornaamste oorzaak: verdwijnen van leefgebied. De grootschalige ontginning van hoogveen, het verdwijnen van het overgrote deel van heidegebieden en het droogleggen van moerassen heeft voor een soort als de Heikikker grote nadelige gevolgen gehad. Voor de Boomkikker zorgde het verdwijnen van het kleinschalige landschap met houtwallen, heggen en (veedrink)poelen voor een enorm verlies van leefgebied. De grootschalige landbouwgebieden die daarvoor in de plaats kwamen, zijn ongeschikt en de soort verdween op de meeste plaatsen. Pluspunt: de chytride schimmel werd nog niet in Nederland vastgesteld.

Wat te doen? De Europese dierentuinen spraken af om mee te werken aan het inrichten van speciale biologisch veilige ruimtes waarin ernstig bedreigde soorten kunnen worden gehouden en gekweekt om ze voor de toekomst te behouden. Doel: terugplaatsen in de natuur, eens hun leefgebieden weer schimmelvrij zijn en verdere beschermende maatregelen hun voortbestaan garanderen. Bewustwording, inzamelen van geld voor de bescherming van soorten en hun leefgebied en het opzetten van kweekprogramma's zullen de komende jaren de basis vormen voor het behoud van deze ernstig bedreigde diergroep.

Fig. 4. Een kikker (*Phyllobates* sp.) en salamander (*Bolitoglossa* sp.), geïnfecteerd met chytride schimmel

(foto Prof. Dr. Frank Pasmans)

Tel mee in het Plonzenweekeinde! Op 24 en 25 mei werd het Plonzenweekend georganiseerd. Iedereen kon hier aan meedoen en werd gevraagd om in de omgeving te kijken naar de kikkers, padden en salamanders die er leven. Dit kon in een tuinvijver, bij een weilandpoel of langs de slootkant zijn. Bedoeling was het aantal plonzen te tellen wanneer men langs de oever van een waterplas wandelde of het aantal salamanders te tellen langs de oever. Deze aantallen kon men doorgeven op de website www.plonzenweekeinde.nl. Daar vind je ook meer informatie over de Nederlandse soorten.

Speciale DNA-test op chytride schimmelinfectie in Nederland en België beschikbaar

Sinds kort kan het Van Haeringen Laboratorium in Wageningen speciale DNA-tests (PCR) uitvoeren om kikkers, padden en salamanders te controleren op de aanwezigheid van de hardnekkige chytride schimmel. Het is daarmee het eerste instituut in Nederland die deze mogelijkheid biedt. Maar ook in België blijven ze niet bij de pakken zitten en kunnen amfibieën

getest worden, namelijk in Laboratorium voor Bacteriologie en Mycologie van de Huisdieren, Faculteit Diergeneeskunde, Salisburylaan 133, 9820 Merelbeke waar ze zowel de infectie kunnen opzoeken met behulp van PCR als met histologisch onderzoek.

De schimmel leidt wereldwijd tot massale sterfte onder amfibieën. De dierentuin Artis liet haar amfibieën inmiddels al testen, zonder resultaat. De schimmel werd dus gelukkig niet aangetroffen in de collectie. Deze desastreuze schimmel (fig. 5) werd enkele jaren geleden ontdekt, verspreidt zich snel en bedreigt momenteel hele amfibieënpopulaties wereldwijd. In de afgelopen jaren zijn hierdoor al 120 soorten uitgestorven. Ook in Zuid-Europa en Groot-Brittannië werd de schimmel al vastgesteld. Het Van Haeringen Laboratorium is sinds kort in staat om afstrijkjes (swabs) van amfibieën te onderzoeken op de aanwezigheid van de chytride schimmel. Eén derde van alle amfibiesoorten wordt door de schimmelinfectie met uitsterven bedreigd.

‘Groene kikkers’ zijn echte carnivoren

Het dieet van ‘groene kikkers’ van Eurazië is zeer gevarieerd: ze eten nagenoeg alles wat beweegt en opgegeten kan worden. De meeste prooien zijn insecten, wormen en slakken. Insecten maken voor meer dan 80% deel uit van hun dieet. Vooral kevers en libellen staan op het menu (Jooris, 2002). Maar ook hun eigen larven, larven van andere amfibiesoorten en zelfs volwassen soortgenoten worden naar binnen gespeeld (Günther, 1996). Zelfs vissen staan op het menu! Op

fig. 5 staat een Bastaardkikker (*Pelophylax esculentus*) die in de tuinvijver van Dries Follebout uit Lichtervelde een kleine karperachtige naar binnen werkt. Vorig jaar verslond diezelfde kikker een kweekvorm van een Winde (*Leuciscus idus*). De Goudwinde lag te spartelen op een waterlelie en ondernam pogingen om weer in het water te geraken. Na tweemaal toehappen had de kikker de Winde beet. Hoewel de prooi groter was dan de kikker, kon de kikker zijn vis vlot naar binnen werken. En de kikker maakt er blijkbaar een gewoonte van want hij herhaalde zijn kunstje dit jaar al twee keer. Een eerste maal kon de Bastaardkikker zijn prooi vangen uit een school vissen die in een stukje brood aan het oppeuzelen waren. Een tweede maal werd hij een beetje bijgestaan door Dries zelf. We laten Dries

Fig. 5. De Bastaardkikker houdt er de gewoonte op na om regelmatig een visje naar binnen te werken (foto Dries Follebout)

zelf aan het woord. *‘Opnieuw heeft mijn loze visser toegeslagen. Deze keer nog spectaculairder. Ik lokte de vissen met een stukje droge broodkorst. Daar hebben ze heel wat werk aan omdat het brood eerst wat moet weken voor ze het kunnen afsnoepen! Daar komt uit het niets de visser aangeslopen al over de gele plomp. Hij bekijkt het eerst rustig en probeert een eerste hap. Hij hapt nu ook echt onder water. We zagen hem echt kopje onder gaan, enkel zijn achterpoten staken boven het water uit. En ja hoor opnieuw was het hem gelukt om een vis te happen. Wat er mij wel opviel, is dat die vissen hem beginnen te kennen: ze lijken een beetje schuw maar hun honger naar het korstje brood doet hen ‘de viskikker’ vergeten. Na een kwartier klauteren en een beetje zwemmen tussen de waterplanten zocht hij een rustig plekje om de vis te verorberen. Die vis stak nog steeds met zijn kop in de mond van de kikker. Toen wilde de kikker op het droge springen met de voor hem toch relatief grote prooi. Maar hij onderschatte de hoogte van de oever en speelde de vis kwijt.’*

Predatie van vis (juvenile karpers tot 7 cm lengte) en kleine zoogdieren (Bosspitsmuis) door Bastaardkikker werd al vastgesteld in Polen (Juszyk, in Günther, 1996). Het dieet van de Meerkikker (*P. ridibundus*), de grootste van de drie 'groene kikkers', zou zelfs voor een groot deel zijn samengesteld uit gewervelde dieren zoals vissen, salamanders, kikkers, hagedissen, slangen en spitsmuizen (Günther, 1996)

Literatuur

Günther R. (Hrsg.), 1996. *Die Amphibien und Reptilien Deutschlands*. Gustav Fischer Verlag, Jena

Jooris R., 2002. *Pelophylax, de groene wachters aan de waterkant*. Natuurpunt, Mechelen.

Nesttrouw bij Europese Moerasschildpad

Gedurende 16 jaar werden in het Poolse natuurgebied van Borowiec Europese Moerasschildpadden (*Emys orbicularis*) (fig. 6) gevolgd die eieren afzetten. Hierbij werd de locatie van hun nestplaats steeds zorgvuldig genoteerd. Men wilde met deze studie de hypothese controleren of vrouwtjes hun nestplaats kiezen op basis van gunstige ecologische kenmerken en of ze terugkeren naar dezelfde plaats zolang deze aan de optimale voorwaarden voldoet.

Fig. 6. Europese moerasschildpad (nominaatvorm)
(foto Jan Van Der Voort)

De gegevens werden verzameld tussen 1987 en 2002. Er werden 118 nestplaatsen gelocaliseerd: 115 nestplaatsen van 23 gekende vrouwtjes en drie nestplaatsen van niet-geïdentificeerde vrouwtjes. Van zeven vrouwtjes waren acht tot twaalf nestplaatsen gekend; van tien dieren waren er drie tot zes nestplaatsen gekend. Bij slechts twee vrouwtjes werd voor meer dan tien jaar nestplaatstrouw (gedefinieerd als verschillende nesten binnen een gebied van 20 m) vastgesteld. Enkele andere dieren waren slechts voor twee tot vier jaar trouw aan hun nestplaats waarna ze een andere plaats opzochten (tot 650 m van het vorige nest). De onderzoekers concludeerden dat sommige vrouwtjes inderdaad nesttrouw hadden terwijl andere vrouwtjes dit niet leken te hebben. Verandering van nestplaats was soms een gevolg van een veranderende omgeving (bv. groei van de vegetatie waardoor er teveel schaduw was) maar soms werd een andere plaats gekozen zonder enige uitwendig zichtbare verandering op de vorige nestplaats. Er werd zelfs vastgesteld dat soms andere vrouwtjes gingen leggen op plaatsen die verlaten waren door eerdere vrouwtjes. Dit suggereert dat er met de ecologische omstandigheden op die plaatsen niets mis is en dat er dus slechts in beperkte mate sprake is van nesttrouw. Wel werd vastgesteld dat de dieren trouw zijn aan een habitat om eieren te leggen. Terwijl de meeste moerasschildpadwifjes eieren legden in een thermofiele helling en op braak liggende stukken, was er een vrouwtje dat stelselmatig haar eieren deponeerde in landbouwgebied.

Bron: Slawomir Mitrus (*Belgian Journal of Zoölogy*, Vol 136, Jan 2006). Samenvatting en vertaling door Chris Van den Haute

Wilde Eend eet kikker

Op donderdag 27 maart 2008 fotografeerde Chantal Deschepper op de vijver van het Zennegat te Mechelen een Wilde Eend die een kikker verslond (fig. 7). Dit is voor deze vogelsoort wel een zeldzame vorm van voedselpredatie. Noch Niethammer (1968), noch Bezzel (1985) vermelden Wilde Eend als predator van volwassen amfibieën. Wilde Eenden zijn omnivoor en planten en vruchten (zowel land- en watervegetaties) vormen het hoofdbestanddeel van hun dieet. De samenstelling ervan kan echter sterk verschillen, naargelang de tijd van het jaar. Zo ligt het aandeel van dierlijk voedsel vrij hoog in de vroege zomer en kan het zelfs tot 97 % stijgen. Wilde Eenden eten dan vooral mollusken, libellenlarven, kevers en kleine zoetwaterkreeftjes, eieren van vissen, legsels en larven van amfibieën. Vissen (kleine windes en grondels, Driedoornige Stekelbaars (*Gasterosteus aculeatus*) staan slechts uitzonderlijk op het menu en meestal betreft het gekwetste of dode dieren zodat de vraag die kan worden gesteld of de gepredeerde kikker in geen dood of gekwetst exemplaar was.

Literatuur

Bezzel E., 1985. *Kompendium der Vögel Mitteleuropas: Nonpasseriformes – Nichtsingvögel*. „Aula-Verlag, Wiesbaden

Bauer K.M. & Glutz von Blotzheim U.N., 1968. In Niethammer G. (Hrsg.), *Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 2. Anseriformes (1. Teil)*. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main

In beslagname van amfibieën en reptielen

Eind januari 2008 werden in Wallonië opnieuw een aantal slangen in beslag genomen. De dieren werden overgebracht naar het Natuurhulpcentrum in Opglabbeek. Aan de medewerkers van het Natuurhulpcentrum werd gevraagd te assisteren tijdens een huiszoeking in Wallonië. De agenten waren op zoek naar drugs en wilden enkele grote terraria met slangen doorzoeken. Het Natuurhulpcentrum moest de dieren identificeren en indien nodig vangen. In totaal werden er twaalf slangen aangetroffen waaronder Tapijtpython (*Morelia spilota*), Koningspython (*Python regius*), Boa (*Boa constrictor*), Regenboogboa (*Epicrates cenchria*), Tijgerpython (*Python molurus bivittatus*) en enkele niet gedefinieerde rattenslangen. In het Waalse Gewest is voor het houden van slangen een vergunning vereist en aangezien de eigenaar daar niet over beschikte, besloot het parket de dieren in beslag te nemen. De slangen werden overgebracht naar de speciaal ingericht reptielenkamer van het Natuurhulpcentrum en blijven daar tot de zaak door het parket is behandeld. Naast de slangen werden tevens twee kameleons uit Jemen en een waterschildpad in beslag genomen.

Fig. 7. Wilde Eend die een kikker naar binnen slokt op de vijver van het Zennegat te Mechelen (foto Chantal Deschepper)

Door de douane van Johannesburg in Zuid-Afrika werd begin maart een transport van duizendtallen kikkers, hagedissen en slangen onderschept. De douane ontdekte de zending omdat er al een groot aantal dieren tijdens het transport overleden waren en deze voor een ondraaglijke stank

zorgden. Volgens de Minister van Leefmilieu en Waters en Bossen was de export afkomstig uit Madagaskar en bestemd voor de Tsjechische Republiek. Aangezien een aantal dieren in het transport onder de CITES-wetgeving vielen, werd een onderzoek ingesteld tegen de exporteur uit Madagaskar. Door de ambassadeur van Madagaskar in Zuid-Afrika werden de nodige formaliteiten vervuld zodat de dieren terug konden worden verzonden naar het land van herkomst.

Nieuwe website voor natuurfotografie van herps

Naast de Europese website (www.herp.it) voor natuurfotografie van amfibieën en reptielen is er nu ook een Nederlandse site, n.l. www.klooiptek.com. Deze site is het werk van het 'Klooiptek-team'. Mocht je de site al kennen: hij wordt geregeld aangevuld met nieuwe foto's en reisverslagen. Wij zijn alvast benieuwd naar je reactie. Schroom dus niet een mailtje achter te laten.

Voor u gelezen...

Fossiel ontdekt van vraatzuchtige reuzenpad

Recent werd het fossiel ontdekt van een pad ter grootte van een bowlingbal, met een dikke, beschermende schedel en tanden. De vondst werd gedaan in Madagaskar en het dier wordt 'beelzebufo' - ofwel duivelspad - genoemd. De pad moet ruim 4,5 kg hebben gewogen en meer dan veertig centimeter lang zijn geweest. De reuzenpad leefde ongeveer 70 miljoen jaar geleden.

Volgens paleontoloog David Krause, die de opgraving leidde, is het goed mogelijk dat het om een zeer vraatzuchtig beest gaat. 'Het is zelfs voorstelbaar dat hij een jonge dinosaurus kon verorberen', aldus Krause. De grootste kikvorsachtige die nu nog leeft, is de Goliathkikker (*Conraua goliath*), die voorkomt in West-Afrika. Dat dier kan ruim drie kilo zwaar worden, maar is geen familie van de duivelspad, heeft Krause in samenwerking met experts van het Londense University College vastgesteld. Waarschijnlijk is de duivelspad familie van soorten die nu alleen voorkomen in Zuid-Amerika. (*Het Belang van Limburg*)

Python verslindt chihuahua

Een vijf meter lange python heeft in de Australische staat Queensland een chihuahua opgegeten. Het dier liet zich niet afleiden door het gezin, dat hem met stoelen en andere meubelstukken bestookte om zijn prooi los te laten. Eerder waren de kat en de hamsters van hetzelfde gezin al ten prooi gevallen aan dezelfde python. De eigenaar van het hondje, Daniel Peric, vreest dat nu zijn kinderen aan de beurt zijn. 'Ik ben misschien paranoïde, maar mijn grootste vrees is dat een slang één van mijn kinderen aanvalt', zo vertrouwde hij toe aan een plaatselijke krant. De python werd gevangen. Het dier zal nu twee dagen met rust gelaten worden zodat hij het hondje kan verteren. Daarna wordt hij vrijgelaten in een natuurreservaat. (*Het Belang van Limburg*)

Slang eet golfballen

In New South Wales (Australië) heeft een dierenarts het leven van een slang gered door het dier te opereren nadat het vier golfballen voor eieren had aanzien en had opgegeten. Een Australisch echtpaar had de golfballen in een kippenren gelegd in de hoop dat hun kip zou gaan leggen. Plots merkten ze dat de eieren weg waren maar in de plaats lag een 80 cm lange Tapijtpython (*Morelia spilota*) met bulten in zijn lijf. Ze brachten de slang naar het nabijgelegen 'Currumbin Wildlife

Sanctuary' waar een dierenarts de golfballen operatief uit het lichaam van de slang wist te verwijderen. De golfballen zaten muurvast in de ingewanden van de python.

Red een pad en een zatlap

Paddenoverzetters in de omgeving van Delft hebben dit jaar niet alleen veel padden, Bruine Kikkers en watersalamanders maar ook een dronken fietser gered. De paddenoverzetters van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (KNNV) waren volop amfibieën aan het helpen bij het oversteken toen ze in een sloot een beschonken fietser aantroffen. Zonder hulp van de dierenliefhebbers zou de man waarschijnlijk verdronken zijn. Ze haalden de man uit de sloot en hielpen hem op de been zodat hij zijn weg naar huis kon verder zetten. Of er tijdens de reddingsactie padden het leven lieten, is niet duidelijk. *(Metro)*

Opgepast: vallende leguanen

De inwoners van Miami (Florida) moesten deze winter oppassen voor een heel bizar fenomeen: verlamde leguanen vielen er zo maar uit de bomen. Deze tropische reptielen zijn in Florida niet inheems maar werden destijds ingevoerd vanuit Mexico en andere landen van Centraal-Amerika. Ze hebben een relatief hoge temperatuur van meer dan 20° C nodig om zich goed te voelen maar deze winter daalde de temperatuur op sommige dagen tot amper 4° C waardoor de dieren verlamd werden. Stadsarbeiders raaptten de dieren op en legden ze weer in de zon zodat ze zich konden opwarmen. Volgens bioloog Perran Ross kwam een aantal leguanen deze shock niet te boven en stierven ze. *(Metro)*

Cobra verbrodt seksueel plezier van Thaise man

Er bestaan allicht fijnere manieren om aan je eind te komen, maar ook weinig excentriekere. De politie van Bangkok schrok zich een hoedje toen ze een man van middelbare leeftijd aantroffen langs een veldweg met een dode cobra in de hand en een condoom rond de penis. De politie zegt voor een raadsel te staan, maar de bevindingen laten weinig over aan de verbeelding. De politie bevestigt dat ze er rekening mee houdt dat Wiroj Banlen orale seks had met de slang. De veertigjarige man is allicht om het leven gekomen door giftige slangenbeten. Hij liep er verscheidene op aan zijn rechterbeen en in zijn wangen. Nog vreemder is de bevinding uit het onderzoek dat Banlen slangenvlees tussen zijn tanden had. De dode cobra vertoonde inderdaad sporen van menselijke tandenbeten. Indien Banlen reëel seksueel bevredigd wilde raken, was de slang hem toch te snel af. Op het moment dat de Thai gebeten werd, was hij waarschijnlijk net zijn broek aan het uittrekken en in de condoom werden geen spermasporen aangetroffen. *(Het Belang van Limburg, 10 juni 2008)*

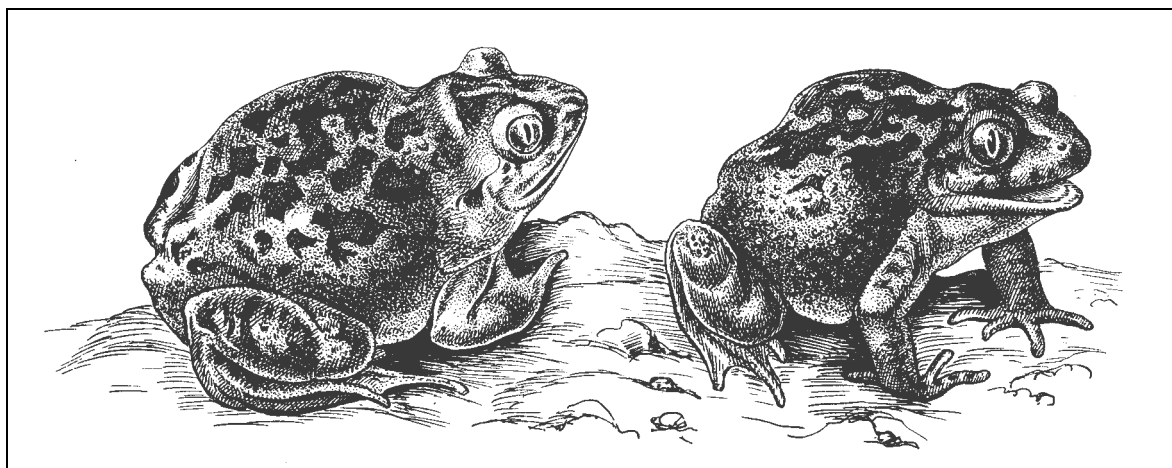
Schildpadden racen voor het goede doel

Saphira II, een 159 cm lange zeeschildpad, staat op het punt de tweede editie van de Great Turtle Race te winnen. Met de race in de Stille Oceaan tussen elf lederschildpadden, willen onderzoekers en milieuorganisaties op een ludieke wijze aandacht vragen en geld inzamelen voor deze met uitsterven bedreigde diersoort. De elf lederschildpadden racen om het snelst naar de datumlijn die door het midden van de Stille Oceaan loopt. Zeven exemplaren startten op een strand in Indonesië, op het eiland Nieuw-Guinea, waar de schildpadden hun eieren komen leggen. Vier anderen vertrokken vanuit Monterey Bay in Californië, aan de Amerikaanse westkust, waar ze op kwallen komen jagen. Wetenschappers deden de elf raceschildpadden een rugzakje met een zendertje aan zodat ze kunnen worden gevolgd door een satelliet van de NOAA, de meteorologische dienst van de Verenigde Staten. De race begon op 2 juni, maar in realiteit zijn de schildpadden vertrokken op verschillende tijdstippen vorige zomer. Om er een race van te maken, hebben de organisatoren die dieren op 2 juni virtueel samen laten starten, een beetje zoals bij een tijdrit in de Tour de France. Ruim acht dagen later ligt Saphira II, die uit Californië vertrok, op slechts 264 zeemijl van de finishlijn in het midden van de Stille Oceaan. Met een voorsprong van

245 mijl op de nummer 2, Drexelina II, die uit Nieuw-Guinea vertrok, lijkt de eindwinst haar niet meer te kunnen ontgaan. De snelle Saphira legde per dag gemiddeld 422 zeemijl (732 kilometer) af. In twintig jaar tijd is het aantal lederschildpadden in de Stille Oceaan verminderd van 115.000 tot minder dan 5.000 exemplaren. In dat tempo is de soort, die al meer dan honderd miljoen jaar oud is en de planeet ooit deelde met de dinosaurussen, binnen tien jaar uitgestorven. Daarom klinkt de ondertitel van de race lichtjes cynisch: 'Ze gaan sneller dan je denkt'. (Het Belang van Limburg, 10 juni 2008)

Padden verdelen gemeenteraad van Brasschaat

Tijdens de gemeenteraad zorgde meerderheidspartij Open VLD voor een verrassing. Zij keurden de paddentunnels onder de Kerkedreef in Maria-ter-Heide niet goed. Het gemeentebestuur had een plan uitgewerkt met Natuurpunt om paddentunnels aan te leggen onder de Kerkedreef in Maria-ter-Heide. Daar steken de diertjes jaarlijks twee keer over om te gaan paren. Vroeger werkte Natuurpunt met opvangemmers om de diertjes veilig te kunnen overzetten. Daarvoor moest de Kerkedreef voor alle verkeer worden afgesloten. Dit project kost iets meer dan 150.000 euro. Vlaams Belang keurde dit voorstel niet goed, Open VLD - coalitiepartner van CD&V - verraste door deze tunnels ook niet goed te keuren. Zes miljoen oude Belgische franken vinden we echt te veel voor dit project. Als we zien hoe weinig geld er naar sport en jeugd gaat, vinden wij deze verhouding volledig scheef getrokken, aldus Hugo Vanderbecken (Open VLD). Oppositiepartij Groen! was wel tevreden. "Maar toch zouden we liever zien dat de Kerkedreef niet meer door wagen wordt gebruikt. Deze dreef scheidt twee natuurgebieden van mekaar", vindt Camilla Decleer. Door de uiteenlopende opinies werd het voorstel uitgesteld naar een latere gemeenteraadszitting (Gazet van Antwerpen, 26 april 2008)

8^e Herpetologische studiedag

Zaterdag 29 november 2008, Provinciehuis, Koningin Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen (032405011)

Provinciehuis Antwerpen

Op zaterdag 29 november 2008 organiseert HYL A, amfibieën- en reptielenwerkgroep van Natuurpunt, de achtse Herpetologische Studiedag. De studiedag gaat door met medewerking van het Provinciebestuur van Antwerpen en Brouwerij Westmalle.

Inschrijving voor de deelname aan de studiedag en/of de broodjesmaaltijd is verplicht. Inschrijven kan door te mailen naar info@hylawerkgroep.be of je inschrijving te versturen naar het Hyla-secretariaat, Natuurpunt, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen. Gelieve bij je inschrijving te vermelden of je al dan niet een broodjesmaaltijd wenst. Deze dient vooraf betaald te worden **en voor 10 november door storting van 8 euro op rekening 738-0054700-14 van Hyla Antwerpen.**

Programma.

9u30: Ontvangst en koffie

10u00: Verwelkoming door voorzitter Bart Hellemans.

10u15: Ilf Jacobs (Natuurpunt Studie): Een soortenbeschermingsplan voor de Vuursalamander (*Salamandra salamandra terrestris*) in Oost-Vlaanderen

10u45: Rudy Willockx (Natuurpunt, Hyla): Tien jaar monitoren van de Gladde slang (*Coronella austriaca*) op de Kalmthoutse heide

11u30: Jeroen Speybroeck (Natuurpunt, Hyla): Geïllustreerd overzicht van de Europese herpetofauna

12u15: Middagpauze en lunch

13u45: Iwan Lewylle (Natuurpunt Studie): Beheersmaatregelen voor de Boomkikker (*Hyla arborea*) in Limburg.

14u15: Griet Holsbeek (Labo Aquatische Ecologie, KUL): Invasiegeschiedenis van de 'groene kikkers' (*Pelophylax esculentus*-synklepton) in Vlaanderen

14u45: Robert Jooris (Natuurpunt, Hyla): Verspreiding van de 'groene kikkers' (*Pelophylax esculentus*-synklepton) in Vlaanderen.

15u15: *Pauze.*

15u45: Dominique Verbelen (Natuurpunt, Hyla): Kijk een kikker! Resultaten van de tuinvijsvertelling 2008.

16u15: Gerald Louette (INBO): Impact en beheer van de invasieve Stierkikker (*Lithobates catesbeianus*) in Vlaanderen

16u45: Afsluiting door de voorzitter gevolgd door receptie aangeboden door Brouwerij Westmalle.

Redactie FLITS nummer 2007/4:

Eindredactie: Robert Jooris en Dominique Verbelen

Redactiemedewerkers: Peter Engelen, Dries Follebout, Wim Van den Bossche, Chris Van Den Haute

Werkgroep Hyla

Voorzitter:

Bart Hellemans, Otterdreef 7
2980 Halle Zoersel.
Tel. 03/384.33.56
Gsm : 0473/29.21.63
email: bart.hellemans@skynet.be

Secretaris:

Robert Jooris, Gemoedsveld 3
9230 Wetteren
tel. 09 369 42 28
e-mail
hyla@natuurpunt.be
robert.jooris@natuurpunt.be

Penningmeester:

Jan Van Der Voort, A.Wolfsstraat 24/1
2900 Schoten
tel. 03 658 38 79
e-mail:
jan.vandervoort@hylawerkgroep.be

Webmaster:

Gijs Damen, Dorpsstraat 2/2,
3971 Heppen
tel. 011 391 839
www.hylawerkgroep.be

rekeningnr. HYLA: 748-0162358-83

Provinciaal verantwoordelijken:

- Antwerpen : Jan Van der Voort
- Oost-Vlaanderen : Robert Jooris
e-mail: robert.jooris@skynet.be
- West-Vlaanderen: Stefaan Parreyn,
Kruisekestraat 346, 8940 Wervik
gsm 0477 33 58 64
e-mail: stefaan.parreyn@telenet.be
- Vlaams Brabant : Mark Lehouck,
Rotselaarsesteenweg 99, 3018 Leuven
tel. 016 44 49 36
e-mail: mark.lehouck@pandora.be
- Limburg : Peter Engelen, 1 Meilaan 13
3650 Dilsen-Stokkem
tel. 089 75 66 09
e-mail: peter.engelen@euphonymet.be

Leden van Natuurpunt vzw kunnen zich laten opnemen in het adressenbestand van Hyla.

Wat is Hyla?

Hyla is de herpetologische werkgroep van de Natuurpunt Studie vzw. Hyla tracht de belangstelling en de inzet van een groter publiek te bekomen door het geven van lezingen, organiseren van herpetologische excursies, publiceren van brochures en verspreiden van posters. Verder is Hyla bezig met tal van herpetologische studies o.a. studie van de Gladde slang in Kalmthout, poeleninventarisatie in Vlaanderen en de bestudering van het groene kikkercomplex. Ook op het vlak van bescherming van onze inheemse herpetofauna is Hyla zeer actief. Jaarlijks worden tienduizenden amfibieën veilig de weg overgezet, die de tocht naar hun paaiplaatsen kruist. Met de aanleg van poelen creëert Hyla zowel in reservaten als in landbouwgebied nieuwe biotopen voor kikkers en salamanders.

